

Кучерява Юлія Володимирівна,
вчителька української мови та літератури
КЗ «Вінницький ліцей №29»

Українська література 5 клас Розробка уроку

Тема:

Література рідного краю. Походження річки Буг у легенді Павла Ткачука «Річка з Божим найменням». Одвічні проблеми добра й зла у творі

Мета:

Формувати предметні компетентності:

- ознайомити учнів з цікавими фактами життєвого шляху нашого земляка Павла Ткачука;
- поглибити знання про українське світобачення, формувати читацькі компетенції;
- розвивати вміння аналізувати твір, висловлювати власні думки, відповідати на запитання до тексту;
- виховувати почуття прекрасного, любов до рідної землі, природи.

Формувати ключові компетентності:

- **комунікативну:** формувати любов до читання, потребу у висловлюванні власної думки, збагачувати словниковий запас;
- **екологічну:** прививати любов до природи, потребу у захисті довкілля, зокрема річок;
- **інформаційно-цифрову:** вміння користуватися інтернет-ресурсами, сайтами для пошуку потрібної інформації;
- **природничу:** розвивати прагнення спостерігати та досліджувати, створювати власні спостереження;
- **загальнокультурну:** розвивати відчуття краси рідного слова, почуття прекрасного на прикладі природи Вінниччини, любов до мистецтва слова;
- **громадянську та соціальну:** розвивати любов до рідної землі, її минувщини, формувати патріотичні почуття.

Очікувані результати:

учні знатимуть: окремі факти біографії П. І. Ткачука; зміст твору; його основну думку; лексичне значення слів;
учні вмітимуть: пояснювати назву твору, виразно читати й переказувати легенду; називати риси характеру персонажів, використовуючи цитати; проводити паралель із вивченими легендами та казками українців; аналізувати стиль твору, пояснювати лексичне значення незрозумілих слів; висловлювати власну думку щодо прочитаного, відшукувати на карті сучасне русло річки Буг.

Ім'я уроку : «Сила ломить усе, а розум – силу»

Тип уроку: урок розвитку учнівських компетентностей.

Обладнання:

портрет письменника, підручник «Сучасна література рідного краю», карта Вінницької області, карта-відомість біографії письменника, відеопрезентація.

Прийоми та методи:

асоціативна подорож, бесіда, робота з підручником, випереджувальне завдання, виразне читання, словникова робота, творча робота, аналіз відеопрезентації, «мікрофон».

Перебіг уроку

I. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

- Забезпечення емоційної готовності до уроку.

Вступне слово вчителя.

У яку країну світу ви б сьогодні помандрували? А я вам запропоную помандрувати саме Вінницькою областю, і ось таким човником ми попливемо не морями, а чим, дізнаємось трохи пізніше.

- Актуалізація суб'єктивного досвіду.

Як ви думаєте, про що ми сьогодні будемо говорити?

Чому ми попливемо, а не підемо пішки?

Учитель.

Оскільки в нас урок літератури рідного краю, то і досліджувати ми будемо саме нашу річку. А допоможе нам у цьому наш сучасник – письменник Павло Ткачук.

Як називається річка, що протікає через Вінницю?

II. Етап цілевизначення і планування.

- Повідомлення теми та мети уроку

Учитель.

Усе у світі має свій початок, для чогось створене, несе якусь місію і має певне призначення. Усе, що нас оточує, було створене або людьми, або ж Всевишнім. Ми можемо пояснити, хто створив будинки, телефони, одяг, але як утворились гори, озера, моря, ріки - пояснити важко. Науковці досліджують природні явища, мають свою версію їх появи, але у художній літературі теж є цікаві історії про створення світу. Сьогодні на уроці я пропоную вам познайомитися із таким твором. Ми прочитаємо легенду нашого земляка Павла Ткачука «Річка з Божим найменням», дізнаємось цікаві факти життєвого шляху письменника, з'ясуємо значення незрозумілих слів у легенді, дослідимо шлях проходження річки у творі і в сучасному природньому середовищі, проведемо детальний аналіз твору, навчимося виразно читати і переказувати твір.

- Визначення цілей уроку

Які цілі ви поставите перед собою на урок? Можна починати так:

- Я очікую від цього уроку...
- На цьому уроці я хочу дізнатися...
- Цей урок познайомить мене...

Учитель.

Підкресліть ключові слова теми.

III. Сприйняття та засвоєння матеріалу.

1. Виразне читання учителем твору.
2. Бесіда.
  - *Чим зацікавив вас твір?*

- Про що йдеться у легенді? (Про те, як Дажбожий коваль Ярило кмітливостю схопив за язик Змія – Громовержця, застріг його у величезний плуг і погнав «понижжям між Чернявою та Холожавою». Щоб люди бачили, хто творить зло. Саме виораний плугом рів став руслом річки Бог).
- Як ви думаєте, яка людина може написати таку оповідь?

Учитель.

Дійсно, тільки той, хто має величезну любов до своєї землі, небайдужість до звичаїв, традицій, природи рідного краю, з такою загадковістю і відвертістю, багатою уявою передасть особливості однієї з найбільших річок України. Познайомимося з письменником ближче.

(Діти сканують QR-код і зачитують інформацію про письменника).
Додаток І.

Учитель.

Що таке анотація?

(Анотація – (лат. annotatio – зауваження) коротка характеристика твору чи видання, яка розкриває їх призначення, зміст, форму та інші особливості; стисла характеристика роботи, яка містить тільки перелік основних питань, інформацію про призначення роботи та її цінність. Може бути описовою або рекомендаційною, загальною чи спеціалізованою.)

- Як ви розумієте анотацію до твору «Пізнаємо Дух і Душу народу – зростемо патріотами рідного краю»?
- Кого ми можемо назвати патріотом? Чому так важливо знати душу народу, його традиції, минувщину?

3. Виразне читання учнями ланцюжком тексту легенди.
4. Словниковий дивосвіт (робота із лексичним значенням незрозумілих слів).

 Нетрища – ХАЩІ мн. (густий непрохідний ліс, чагарник тощо)

 Яруга – яруга - це синонім яру.

 Плуг – сільськогосподарське знаряддя з широким металевим лемешем або диском для оранки.

 Борозна - довга, рівна заглибина в землі, проведена плугом.

 Ущерть - до самого верху, по самі вінця; повністю.

 Чепіга - рукоятка в плузі.

 Лодія - морське та річкове судно давніх СЛОВ'ЯН

5. Хвилинка для очей.

(Діти повторюють вправу за вчителем).

6. Дослідження змісту легенди.

- Хто є головними героями твору? (*Коваль Ярило і Змій-Громовержець*)
- Де ви ще зустрічали ці образи?
- З чим асоціюється змія у казках? (*Учні пригадують зміст казок, у яких зустрічається образ Змія*).

Учитель.

Змій є одним з основних образів світової міфології. У давніх текстах він уособлює темні сили, стихії, постає творцем світу, володарем вод та підземного вогню, а також постійним супротивником героя. Разом зі знищенням Змія руйнується і його царство або палац, що знаменує перемогу світла над темрявою, добра над злом.

- Чи завжди треба бути фізично сильним, щоб подолати Змія, як це робили герої казок? Назвіть їх.
- 7. *Робота з іменем уроку* «Сила ломить усе, а розум – силу». (Висновок: духовна сила і мудрість найсильніші).
- Якими рисами наділив автор Змія і Ярила?
- 8. *Цитатна мозаїка* (створення порівняльної характеристики)

Дажбожий коваль Ярило	Змій - Громовержець
<p>Трудолюбивий («од світання до смеркання кував»);</p> <p>сильний, сміливий («при добрій силі був, ...ворожих посіпак не боявся..., будь-якого чорта міг подолати», «аж іскри крем'яні сипляться»);</p> <p>мудрий («мудрого коваля ...», «не промах був»)</p>	<p>Підлий, підступний («до підлої роботи взявся», «нечестивий»);</p> <p>хитрий («вихопив огненного язика - став пролизувати (двері)»)</p>

- Як саме Ярило переміг Змія? (*Переказати епізоди легенди*)
- Як у творі добро перемогло зло? (*Зачитати епізод*)

Отже, про яку річку згадується у легенді? (*Південний Буг*)

- Що написано у Вікіпедії про річку Південний Буг? (учень зачитує повідомлення, заздалегідь підготовлене)

Учитель.

Південний Буг, Бог, рідше Біг – річка на південному заході України. Бере початок на Поділлі й впадає до Бузького лиману Чорного моря. Друга за довжиною річка після Дніпра, і найдовша з тих, що течуть винятково теренами України. Довжина 806 км.

9. Створення карти – путівника за змістом легенди «Через які населені пункти протікає річка Бог» (понижзя між Чернявою та Холоджавою, Меджиполь, Кудин, Владова гірка, Раковиця, Палієве джерело, Тиврів, Сокілець, Браславль, Ладига (озеро утворилось), «море гулом доймає») і порівняння з картою Вінницької області.

10. Перегляд відеопрезентації про русло Південного Бугу

 <https://youtu.be/15qwKDIHTNE?si=xsX38FP4oCv3drjW>

Учитель.

Твір закінчується словами «О Божа ріка! Коли рідний край був у небезпеці, ти захистила довкруг себе не одне покоління подолян наснагою та засторогою до ворогів превсіляких... Себе ж не змогла...»

- Як ви розумієте ці слова?
- Чому ріка не змогла себе захистити?
- Що саме автор має на увазі?
- То на яку ще проблему ми маємо звернути увагу? (*Проблема екологічної катастрофи. Через діяльність людей забруднюються водоймища*)

II. Створення паспорта твору.

Тема:

оповідь про історію створення русла річки Буг, яке заповнилося водою, про мудрого і сильного коваля Ярила, який зумів подолати Змія-Громовержця, створивши довгий шлях ріки до самого моря, про силу ріки і її значення для людей.

Ідея:

возвеличення людської праці і народної мудрості, уславлення перемоги людського добра над зміїним злом, заклик до бережливого ставлення до природних ресурсів, засудження хитрості й підступності в образі змія.

Основна думка:

добро завжди протиставляється злу, не завжди силою можна зло побороти, краще це зробити розумом, а знати історію свого народу – означає бути справжнім патріотом.

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап.

- Чи сподобався вам твір?
- Що переважає у легенді: реалістичне чи фантастичне?
- Обґрунтуйте, що на прикладі цього твору переважає – сила чи мудрість?
- Чи досягли ви поставлених цілей уроку?
- «Мікрофон»
- Сьогодні на уроці я дізнався...
- Найцікавішим мені здалося те, ...
- Важливо зберегти легенди для наступних поколінь, бо...
- Оцініть свою роботу на уроці. (Заповнення картки самооцінки))

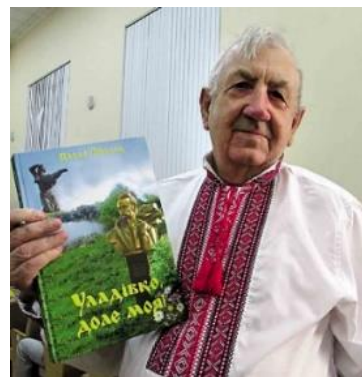
	ПІБ:	Предмет:
--	------	----------

№ з/п	Критерії	Бали 0-1-2
1.	Я відповідав/відповідала правильно.	
2.	Я висловлював/висловлювала свою думку.	
3.	Я був/була активний/активною.	
4.	Я працював/працювала творчо.	
5.	Я запам'ятав/запам'ятала нову інформацію.	
6.	Я зробив/зробила необхідні записи.	
		Усього:

V. Домашнє завдання:

доопрацювати і оформити карту русла річки Буг. Намалювати малюнки до твору.

Додаток I

Павло Іванович Ткачук є відомим в Україні літератором, фольклористом, етнографом, краєзнавцем, автором кількох книг. Має більше 50-ти років вчительського стажу, з них 33 роки він працював директором

Уладівської школи №2 у Літинському районі. У його родині 62 педагоги, є медики, чотири визнаних письменники, сім докторів і кандидатів наук. Донька Роксолана викладає в Америці. У школі він викладав українську мову і літературу. Бідовим сільським дітям вселяв у душі переконання, що вони — творці, здатні створювати шедеври. Близько ста віршів Павла Івановича стали піснями, музику до яких написали композитори Олесь Коляда, Ігор Шуберт та ін. За свої скромні пенсійні кошти Павло Ткачук виготовив і встановив в Уладівці меморіальну дошку поляку Яну Потоцькому, який взяв собі псевдонім Подоляк. Ян Потоцький був письменником, істориком слов'янських народів, автором відомої книги «Рукопис, знайдений у Сарагосі». Як мешканець села Уладівка Літинського району Павло Іванович Ткачук 45 років поспіль наполегливо збирав перлини народної мудрості про бджіл. Близько ста віршів Павла Івановича стали піснями, музику до яких написали композитори Олесь Коляда, Ігор Шуберт та ін.

Знають Павла Ткачука на Вінниччині не тільки як талановитого педагога, історика і громадського діяча, а й як автора численних поетичних збірок на патріотичні теми. Павло Іванович також є автором книжки «Уладівко, доле моя!», в якій відтворив багате минуле подільського села. Широковідомий і краєзнавчий музей Уладівської школи №2, де учні вивчають історію рідного села, краю загалом.
